

فرهنگ کتب و نشریات کردستان

شهاب خضری، "فرهنگ کتب و نشریات کردستان - کتابها، هفته‌نامه‌ها، روزنامه‌ها، فصلنامه‌ها، سفرنامه‌ها، سیاحتنامه‌ها، فیلمنامه‌ها و شاننامه‌ها و سالنامه‌های مربوط به کرد و کردستان از سال 1777 میلادی تا 20 مارس 1992 (30 اسفند 1387 هجری شمسی)" انتشارات علمی کالج، سال؟، شویژن؟، 436 لاپه‌ره، زمان: کوردی و فارسی

ئهم کتیبه سه‌رچاوه‌یه‌کی گهلێک به‌که‌که و بو کاری توێژینه‌وه له میژووی فسه‌هنگی کوردی و سوودیکی زۆر به لیکۆله‌ری ئهو بواره ده‌به‌خشیت و رێگای بو کورت ده‌کاته‌وه. بێشتریش هه‌ندیک کتیبی هاوچەشن بۆ بوونه‌ته‌وه و هک ببیلیۆگر افیای دووسه‌ده‌سال کتیبی کوردی کاک مسته‌فا نه‌ریمان و چه‌ندیکی دیکه، که دواتر له په‌یوه‌ندی بوکاندا ده‌یان پشکنم و له‌م زنجیره ووتارانه‌دا ده‌یانناسینم.

کتیبی کاک شه‌هاب خضری، و هک له عینوانه‌که‌ی ده‌رده‌که‌ویت، ته‌نیا ئه‌رکی ناساندنی کتیبی نه‌گر تۆته‌به‌ر به‌لکوو بلاقوکی ده‌وره‌یی و فیلمنامه و گهلێک بابه‌تی دیکه‌شی تیدا ناسینه‌راوه و یه‌ک له‌وانه ده‌ستنوسه، که له عینوانی کتیبه‌که‌دا ناماژه‌ی پێ نه‌کراوه و ویده‌چیت ئه‌وانیش به 'کتیب' دانرابن. راسته ده‌ستنوسیش بیچی کتیبی هه‌یه، به‌لام و هک عورفیکی جیهانی، ده‌ستنوس جیا له کتیب دادنه‌ریت و ئهو دابه له ئورویا و هه‌روه‌ها له ناوچه‌ی ئیمه له‌ناو عه‌ره‌ب و فارس و تورکیشدا ره‌چاو ده‌کریت، که له‌هه‌موویاندا ناوی "ده‌ستنوس" شتیکی تاییه‌ته و جیاوازه له کتیب؛ دوو هه‌میان به به‌ر هه‌می چاپکراو و یه‌که‌میان به بابه‌تیکی به‌ده‌ست یا به ماشینی تایپ نووسراو ده‌گوتریت که هیشتا چاپ نه‌کرا بیت.

کیشهی کتیبه که هر بهوه تهواو نابیت و بهداخوه ناتهاوی زیاتر و گهورتری همن:

1. زانیارییهکانی ناو کتیبه که به گشتی به فارسی، به لام هندیگ جاریش به کوردی نووسراون و خوینهر نازانیت گهلو بو کورد نووسراوه یا بو فارسی کوردی نهمزان!
2. کتیب و گؤفار و رۆژنامه و فیلمنامه و دستنوس هموو تیکهل یهک کراون و فهسلای سهر به خوینهر بو تهرخان نهکراوه؛
3. سال و شوینی چاپ، ناوی بنکهی بلاوکه ره وه، ناوی وهرگیر و زانیاری سهر مکی و پئیوستی لهو چهشنه به خوینهر نهکراوه؛
4. بو دستنوسهکان دهبویه شوینی راگیران و پاریزرانیان دهست نیشان بکرایه و بگوترایه بو نمونه "ترجمه قرآن کریم به کردی، مترجم کامران عالی بدرخان" له کوئییه و نهگهر کاک شههاب به شوینی نازانیت، پیمان بلای زانیارییه کهی له کوئی وهرگرتووه. (ل. 135)

5. هندیگ ناوی کتیبی بیگانه به کوردی نووسراون که خوینهر نهسته م بتوانیت بیانخوینیته وه. بو نمونه، کاتی من له لاپره 131 دا نه م عینوانهم خوینده وه: "تراولز این کردستان" یا له لاپره 215 دا نه م عینوانهم بیینی: "ردترو کردستان، نووسهر آرچیبالد هملتون، لندن 1937" نهمزانی چیبیه و تهنیا به ووردبوونه وه و له ریگهی ووشهی 'آرچیبالد' مه زانیم که ههر دوکیان ناوی ئینگلیزی بو دوو کتیبین و واتای "سفه ری نیو کردستان" و "ریگایهک به کوردستاندا" دهن، دوو همیان کتیبی "نارچیبالد رۆزویلت" ی نه مریکیاییه و بنکهی 'هاملتن' له لهندهن چاپی کردوه. جا کاک شههاب ناوی نووسهر و ناشری دوو همیانی تیکه لاو کردوه، ههر وه ها ساله کهشی به ههل نووسیه و له جیاتی 1937 دهبویه 1973 دابنیت، له بهر نه وهی کتیبه که سهارمت به کوماری کردستان نووسراوه و کوماریش 11 سال دوا 1937 ی کاک شههاب دامه زراوه و له ههمان سالیشدا ههره سیشی هیناوه!

5. هندیگ کتیب یا دستنوس همن که نازانریت په یوه ندیان به کورده وه چیبیه؟ بو نمونه، له لاپره 184 دا نووسراوه: "در سایه قرآن، نووسهر سید قطب، مترجم احمد آرام، علی اکبر علمی، تهران. 1334 شمسی". یه که م، په یوه ندی نه وه کتیبه به کورده وه چیبیه و دوو هم، نه وه علی اکبر علمی یه که ناوی پیکه وه له گهل نه مدهی نارام وهرگیری کتیبه که دا هاتووه، وهرگیر نییه و ناوی ناشره.

ههر چۆنیک بیت، کتیبه که سهر چاوه می که بو دۆزینه وهی ناوی کهسانی کورد و بهر ههمهکانیان. سهارمت به بوکانیش له کتیبه که دا هندیگ بابته نووسراوه:

نا. "پهیره" مجله ای است بنیانگذار آن یونس رضائی متولد 1354 شمسی در روستای گوگجلو بود. این مجله صرفا به ادبیات و تئوریهای ادبی می پرداخت (ل. 109).

ب. "سرود پرستو"، سروده عمر سلطانی (وفا) (ل. 249)

پ. "سهرمه مەر"، کتابی است به تقلید سگ و مهتاب، تألیف عبدالرحمان شرفکندی (ههژار) چاپ سوریه، 1957 میلادی (ل. 259). نه وه له راستیدا چیرۆکه شیعریکه به ناوی 'بهیتی سهرمه مەر' که به گویره ی راگه یاندنی سهر نامیلکه که، له شام (واته سووریا) چاپ کراوه به لام من نهمزانی سگ و مهتاب چیبیه؟ تو بلای نه وه سهر چاوه عهره بییه نه بیت که ماموستا ههژار چیرۆکه کهی لی وهرگرتووه؟

ت. "لاس و خەزأل، نووسەر سوارە ایلخانی زاده، داستان" (ل. 362) دیارە دەزانین لاس و خەزأل بەیتیکی کۆنە و نووسەر یا وێژەری دیار نییە، کاک سوارەش بابەتیکی بۆ ناساندنی بەیتەکە نووسیوە، چیرۆکیکی نوێی لەسەر ئەساسی ئەو نووسیوە و ڕۆحی بەبەردا کردووە؛ کەوابوو، نووسەری ئەسکالیی بەیتی لاس و خەزأل نییە. ئەگەر نیاز ئەوە بوايەت کە ئەو ووتارە تاییەتە یا ئەو چیرۆکە کاک سوارە لە سەر بنەمای بەیتەکە نووسیویەتی بناسینریت، دەبوايە بە ڕوونی ئاماژە بە ئەسأل و فەرع بکرایە و هەردوکیان بە جیا رابگەینرایەن.

بەم شێوەیە، بابەت سەبارەت بە نووسەرانى بۆکانى لە کتیبەکەدا زۆرن، بەلام وەک ئاماژەى پیکرا هەڵە و پەلەیهکی زۆر کەوتوتە کارى ناساندنیانەوه و ئەنجامى کارەکە بۆتە ئەوهى نەتوانریت باوەرى تەواو بە هەوأل و زانیاریهکانى بکریت. نەبوونی تەرتیبى مەوزووعى یا لانیکەم ئەلفبایى، گەرفتیکی دیکهیه بۆ خوینەر کە نازانیت چۆن بەدوای ناو یا بابەتیکى تاییەتدا بگەریت.

هێوايە نووسەرى بەریز، کە دیارە زەحمەتیکى زۆرى بە ئامادەکاریى کتیبەکەوه کیشاوه، بە ووردی بە کارەکیدا بچیتەوه و لەچاپى دواییدا شیوازیکی ئەمڕۆی پێ ببەخشیت، هەروەها زمانى راگەیاندى زانیاریهکان یەکلا بکاتەوه و بە کوردی یا فارسى بیاننوسیت؛ گونجاو نییە لە یەک بەرگ کتیبدا دێریک بە یەک زمان بنوسریت و دێرى دوایی بە زمانیکى تر.

